

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafroz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Sapparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Raupov Xolmamat Rashidovich, Xaitova Olmaxon Saidovna

O'ZBEKISTONDA KON-METALLURGIYA SOHASI TARAQQIYOTIDA BERUNIY

ILMIY METODOLOGIYASINING O'RNI 13-19

Muminov Ulmas Ravshanqulovich

QADIMGI TURKIYLARDA DAVLATCHILIK AN'ANALARI 20-30

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

MEHNAT MIGRATSIYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI:

XALQARO STANDARTLAR VA MILLIY QONUNCHILIK 31-37

Absalom Ziyadullayevich Xujanazarov

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SURXONDARYO VILOYATIDA

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR 38-43

Allamuratov Shuxrat Ashurovich

BUXORO AMIRLIGINING ICHKI SAVDO-TRANZIT ALOQALARIDA

AMUDARYO SUV YO'LINING O'RNI 44-49

Sabirov Mansurbek

AMUDARYO SOHILI BO'YLAB XALQARO KARVON YO'LIDA RIVOJLANGAN

O'RTA ASR VA SHAHARLARI SAHIFASI 50-53

Matnazarova Mohira Uktamovna

KO'CHMANCHI CHORVADORLAR CHORVACHILIK XO'JALIGINING

SHAKLLANISH OMILLARI 54-59

Shukurillayev Yunus Asrorovich

BUXORO AMIRLIGIDA HARBIY UNVON VA MANSABLARGA TAYINLANISHIGA

OID HUIJATLAR TAHLILI (QO'SHBEGI DEVONXONASI ARXIVI HUIJATLARI ASOSIDA)..... 60-67

Esanova Nilufar

O'ZBEKISTONDA XALQARO MUNOSABATLARNING USTUVOR YO'NALISHLARI

VA ULARNING SANOAT RIVOJLANISHIDAGI BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI 68-73

Jumayev Abdumo'min Fayziyevich

IBN SINONING ASH-SHIFO ASARINING ISLOM VA YEVRIPA FALSAFASIGA TA'SIRI 74-82

Pardaxol Normamatova Ochildiyevna

MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATINING

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI XALQARO HAMKORLIGI 83-87

Elboyeva Shaxnoza

O'ZBEK OLIMALARINING XALQARO ILM-FAN, MADANIYAT RIVOJIGA

HAMDA FAN VA TEXNIKA TARAQQIYOTIGA QO'SHGAN HISSALARI 88-94

Джаббарова Юлдуз Джуманиязовна

РОЛЬ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ

ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА 95-100

Tuyev Fazliddin Erkinovich

2009–2011-YILLARDA BUXORO, SAMARQAND, NAVOIY SANOATIDA

O'SISH VA XALQARO HAMKORLIK DINAMIKASI 101-104

<i>Жураева Камола Сайфиддиновна</i> КАСПИЙСКИЙ РЕГИОН ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ УЗБЕКИСТАНА	105-109
<i>Abdujabborov Kamoliddin</i> QADIMGI BAQTRIYA VA AVESTO JAMIYATI DAVRI QISQACHA TAHLILI	110-115
<i>Mamanov Abdurahim Abduhakimovich</i> TEMURIYLAR VA ULARDAN KEYINGI SULOLALAR DAVRIDA DINIY HOKIMIYATNING KUCHAYISHI (SABABLAR VA NATIJALAR)	116-122
<i>Xolmatov Shukurillo Ziyoviddin o'g'li</i> INGLIZ TILLI TADQIQOTLARDA ILK O'RTA ASRLAR MARKAZIY OSIYO TARIXINING O'RGANISH BOSQICHLARI	123-128
<i>Djurayev Baxtiyor Rajaboyevich</i> O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTIDA AYOLLARNING O'RNI VA GENDER TENGLIGI MASALALARI (TARIXIY-IJTIMOIIY TAHLIL 1991-2025-YY)	129-136
<i>Matyagbov Toyirjon Sultanbayevich</i> JANUBIY OROLBO'YI HUDUDIDA NEOLIT DAVRI KULOLCHILIGIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	137-140
08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI	
<i>Султанова Дина Файзрахмановна</i> ОБЩЕНАУЧНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА	141-153
<i>Shodmonov Abduvohid Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIY YODGORLIKLARINI RAQAMLI TURIZM ORQALI SAQLASH VA RIVOJLANTIRISH	154-157
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Otamuratov Sarvar</i> YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATI: XALQARO TAJRIBA ASOSIDA YANGI TASHABBUSLAR VA QONUNGA TAKLIF ETILAYOTGAN MUHIM QO'SHIMCHALAR	158-164
<i>Tashanov Abduxoliq</i> BUZG'UNCHI G'OYA VA BUZG'UNCHI FAOLIYATNING SHAKLLANISHIDA SALBIY TARBIYA VA ATROF-MUHIT TA'SIRI	165-171
<i>Raxmatova Xolidaxon Xolikovna</i> XOJA AHROR VALIY MUROSAGA OID QARASHLARINING FALSAFIY MOHIYATI	172-178
<i>O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna</i> ABDULXAMID SULAYMON O'G'LI CHO'LPONNING BADIY-ESTETIK MEROSI	179-183
<i>Yazdonov Ulug'bek Tashmurotovich</i> TA'LIM VA TARBIYA – JAMIYATNI MA'NAVIY-MADANIY DEFORMATSIYALASHUVDAN SAQLOVCHI OMILDIR	184-189
<i>Абдуллаева Махбуба Нуруллаевна, Жалалова Гулбахор Одилжоновна</i> КОГНИТИВНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ В IX – XII ВЕКАХ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	190-197

<i>Rasulov Hakim Mamanovich</i> DAVLAT VA JAMIYAT O'ZARO ALOQADORLIGINING SIYOSIY-INSTITSIONAL TAHLILI	198-201
<i>Azamova Sitora Ayonovna</i> O'ZBEKISTON ZAMINIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	202-206
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich</i> FUTUROLOGIK TAFAKKURDA SUN'IY INTELEKTNING NAMOYON BO'LISHI	207-212
<i>Namazova Yulduz Muzaffarovna</i> RAQAMLI SIVILIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY TA'LIMNING STRUKTURAVIY-FUNKSIONAL JIHATLARI	213-217
<i>Abdurazzoqov Gulmurod Musurmonqulovich</i> MAFKURAVIY OMILLARNING YOSHLAR KAMOLOTIGA TA'SIRI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	218-224
<i>Tojibayev Baxromjon Turabayevich</i> "PREKARIAT" TUSHUNCHASINING GENEZISI: ETIMOLOGIYA, FALSAFIY-IJTIMOYIY ANGLASH	225-229
<i>Tursunova Laylo Ergashevna</i> TILAB MAHMUDOVNING ADABIY ESTETIK QARASHLARINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI	230-235
<i>Филиппов Ольгерд Александрович</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА	236-244
<i>Chorieva Madina Aliyevna</i> INKLYUZIV TAFAKKUR — JAMIYATNING BARQAROR RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSI	245-249
<i>Zakirova Nigora Xalmaxammatovna</i> AXBOROT MAKONIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH JARAYONINI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH IMKONIYATI	250-254
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> AXBOROT IMPERIALIZMI TAHDIDLARI	255-261
<i>Karimov Zafarbek Ataboyevich</i> TA'LIM TIZIMINI SOTSIOLOGIK-FALSAFIY TAHLIL QILISHDA GUMANITAR YONDASHUVLAR	262-267
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLAT HAQIDAGI G'ARBONA QARASHLAR: FALSAFIY-ILMIY TAHLIL	268-272
<i>Shaydullayev Normamat Sherkuziyevich</i> RAQAMLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA INSON QADRI VA ONG EVOLYUTSIYASI	273-278
<i>Tursunova Olmos Fayziyevna</i> YOSHLAR HUQUQIY ONGI VA MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING MA'NAVIY TARBIYA JARAYONIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	279-284
<i>Turaeva Sanobar Khalimovna</i> EASTERN EDUCATION - THE IMPORTANCE OF UPBRINGING IN THE FORMATION OF HUMAN QUALITIES IN YOUNG PEOPLE	285-287

<i>Jo'rayev Akram Namozovich</i> EKSTREMIZM G'OYALARIGA QARSHI KURASHDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH MEXANIZMLARINING PSIXOLOGIK VA FALSAFIY ASOSLARI	288-291
<i>Taylyakova Feruzahon Sultanovna</i> GLOBALLASHUV - MA'NAVIYATNI ANGLASH OMILI	292-296
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MAHALLA VA OILADA YOSHLAR AXLOQINI ME'YORLASHTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	297-302
<i>Sherboboyev Muxriddin, Javlonbek Hafizullayev</i> KARL POPPERNING BILISH FALSAFASIGA OID QARASHLARI	303-307
<i>Nasriddinov Faxriddin Xalmamatovich</i> AXBOROT VA AXBOROT TIZIMLARINING FALSAFIY TAHLILI	308-314
<i>Ochilov Husan</i> MILLIY AN'ANA VA MODERNIZATSIYA UYG'UNLIGINING FALSAFIY TAHLILI	315-321
<i>Madaminov Nasimjon</i> MILLIY MUSIQIY MEROS ASOSIDA YOSHLARNING ESTETIK DIDI VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	322-326
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdammovna</i> MEHNAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH SOHADAGI XORIJIY TAJRIBALAR	327-331
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SCIENCE/ILM KONSEPTLI FRAZELOGIK BIRLIK LARNING LINGOMADANIY XUSUSIYATLARI	332-337
<i>Payzibayeva Madinaxon Sobirjon qizi</i> INGLIZ XALQ ERTAKLARI OBRAZLARINING BADIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	338-342
<i>Axmedov Anvar Botirovich</i> NEMIS TILI TIZIMIDA O'ZLASHMA NEOLOGIZMLARNING ROD KATEGORIYASIGA EGA BO'LIH MASALASI	343-347
<i>Djabbarova Shoiri Baltayevna</i> ETNOGRAFIK REALIYALARNING LINGVISTIK XUSUSIYATI	348-351
<i>Genjemuratov Yaqipbek Baxriyatovich</i> FELETONNING JANR SIFATIDA ANIQLASH MUAMMOLARI	352-355
<i>Tadjiyeva Mastura Fayzullayevna</i> INGLIZ MAQOLLARIDA "LOVE" KONSEPTINING VOQELANISHI	356-360
<i>Qurbonova Gulnoza Abduholiq qizi</i> GIDRONIMLARNING STRUKTUR-SEMANIK TAHLILINING XUSUSIYATLARI	361-364
<i>Ayimbetova Shyryn Jabbar qizi</i> BOLALAR ADABIYOTINING POETIK-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI: YOSH PSIXOLOGIYASI, DIDAKTIKA, AKSILOGIYA	365-371
<i>Ruziyeva Nasiba Kenjayevna</i> O'ZBEK TILIDAGI IBORALARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA FRANSUZ TILIGA TARJIMASI	372-375

<i>Бабаева Зарина Сайфуллаевна, Фёдорова Арина Максимовна</i> ГЕЙМИФИКАЦИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	376-385
<i>Xushmatatova Aminaxon</i> LINGUOCULTURAL FEATURES OF SPEECH INTENTION IN THE DISCOURSE OF ENGLISH AND UZBEK DRAMATIC WORKS	386-392
<i>Saparniyazova Sarbinaz Baxtiyarovna</i> THE INFLUENCE OF CONTEXTUAL FACTORS ON THE PERCEPTION OF THE PRAGMATICS OF APOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK	393-397
<i>Adxamova Shirin Farhodjon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA EMOTSIONAL HOLATNI IFODALOVCHI KOLLOKATSIYALARNING QIYOSIY TADQIQI	398-401
<i>Машарипова Валентина</i> ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ВЕРБАЛИЗАЦИИ ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЯХ В АНГЛИЙСКИХ И РУССКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ	402-405
<i>Abduqahhorova Gulnoza Abduvahobovna</i> RUS VA O'ZBEK TILLARIDAGI IQTISODIY ANGLISIZMLARNING SINTAKTIK XUSUSIYATLARI	406-411
<i>Raxmonova Yulduz Xusanovna</i> ADABIY ASARLARDA IJTIMOIIY FOJIAVIYLIKNING ESTETIK TALQINI	412-417
<i>Ayimbetova Damekhan Maksetbay qizi</i> ADABIYOTDA ANIMALISTIK JANR VA RAMZIY OBRAZLAR BO'YICHA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR	418-427
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Фазилов Фарход Маратович</i> УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДИПФЕЙКОВ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА	428-439
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> FUQAROLAR MUHOJIRATLARI BILAN ISHLASH BO'YICHA CHET EL DAVLATLARI TAJIRIBASI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL	440-448
<i>Rakhmonov Tolib</i> ISSUES OF DETERMINING THE CIVIL LEGAL STATUS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEKISTAN	449-454
<i>Sobitxonov Joxongir Zunnurxon o'g'li</i> ISLOM BANKLARI FAOLIYATIDA "FATVO SHOPPING" AMALIYOTI VA UNING OLDINI OLISH BO'YICHA HUQUQIY MEKANIZMLAR	455-462
<i>Mamatmurodov Farrux Farhod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA SUKUKNI RIVOJLANTIRISH: HUQUQIY ISLOHOTLAR, INFRAUZILMA, MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR	463-472
<i>Юнусов Достонбек Анваржон угли</i> ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	473-481

<i>Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich</i> JINOYAT PROTSSESSIDA AYBLOV FUNKSIYASINI AMALGA OSHIRUVCHI SUBYEKTLARNING HUQUQIY MAQOMIGA OID MUAMMO VA YECHIMLAR	482-489
<i>Xidirov G'anisher Tojimurodovich</i> TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USTIDAN SUD NAZORATINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI	490-499
<i>Baxronov Ravshan Rashid o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INSON HUQUQLARI: NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	500-504
<i>Усмонов Малик</i> ОТСЛЕЖИВАНИЕ И ЗАМОРАЖИВАНИЕ НЕЗАКОННО ПОЛУЧЕННЫХ АКТИВОВ: СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПОДХОДОВ	505-510
<i>Abdusatarov Jaloliddin Sharafutdin o'g'li</i> RAQAMLI AKTIVLAR BILAN BOG'LIQ NIZOLARNI HAL QILISHNING MUQOBIL USULLARI	511-517
<i>Islomqulova Shohsanam Vahobjon qizi</i> TIBBIYOT XODIMINING KASBIY JAVOBGARLIGINI SUG'URTALASHDA SUG'URTA TOVONI, SUG'URTA PULI VA SUG'URTA MUKOFOTI TUSHUNCHALARINING MOHIYATI	518-524
<i>Ibodullo Xayrullo Jaxongir o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJIY DAVLATLAR SUDYALARINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAQOMI	525-530
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Xolmatova Ziroatxon Anvarovna</i> BO'LG'USI PEDAGOGLARDA NOSTANDART TESTLARNI TUZISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI	531-534
<i>Mamajonova Gulnoza Karimovna</i> AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYA INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI	535-539
<i>Gulomova Komila Maxamatjanovna</i> TA'LIMDA FAOL O'QITISH METODLARINING SAMARADORLIGI: TAJRIBA VA TAHLIL	540-544
<i>Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi</i> BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYACHI –PEDAGOGLARINING IJODIY KOMPETENSIYALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI	545-549
<i>Фадлиева Амина Ильхамовна</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПЕДАГОГИКА КАРЛА РОДЖЕРСА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	550-556
<i>Rajabov Eldor Erkinovich</i> THE ROLE OF PEER REVIEW TO IMPROVE WRITING EFFECTIVELY AMONG EFL STUDENTS	557-561
<i>Jumagulova Aziza Abduljalil qizi</i> BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK BOSQICHIDAGI DZYUDOKILARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI JISMONIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI	562-573

<i>Toshnazarova Mohinur O'sarali qizi</i> “MOTIVATSION YONDASHUV” HAMDA “KREATIV FIKRLASH” TUSHUNCHALARINING MAZMUN VA MOHIYATI	574-578
<i>Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi</i> BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA PRAGMATIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	579-585
<i>Hamroyeva Robiya Sherali qizi</i> KELAJAK PEDAGOGLARINING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-591
<i>Tug'anboyeva Zamiraxon Shuxratbek qizi</i> TALABA KURASHCHI QIZLARNING KUCH CHIDAMLILIGINI MAXSUS MASHQLAR ORQALI OSHIRISH METODIKASI	592-598
<i>Sadritdinova Dinora A'zamjon qizi</i> WEB ILOVALARNI LOYIHALASHGA OID KOMPETENTLIK VA UNI RIVOJLANTIRISH	599-602
<i>Солохиддинова Фазилатхон Мухиддин кизи</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ УСВОЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ	603-611
<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА	612-615

Received: 2 October 2025
Accepted: 15 October 2025
Published: 25 October 2025

Article / Original Paper

POETIC AND FUNCTIONAL FEATURES OF CHILDREN'S LITERATURE: AGE PSYCHOLOGY, DIDACTICS, AXIOLOGY

Ayimbetova Shiyrin Jabbar qizi

Teacher of the Native Language and Literature at School No. 27
in Chimboy District, Republic of Karakalpakstan

Abstract. This article examines the poetic-functional nature of children's literature through the lenses of age psychology, didactics, and axiology. Adopting a comparative literary approach, it juxtaposes Uzbek works with examples from global and CIS children's literature. Findings indicate that artistry (rhythm, imagery, personification), emotional impact (humor, wonder, the "safe" experience of fear), age-appropriate language and composition, and an instructional layer (story-based scaffolding of knowledge) constitute the core features of children's texts. Axiological functions – embedding humanism, honesty, courage, and empathy via aesthetic experience – secure the works' enduring social relevance. Practical implications for authors include balancing technique and content, tailoring plot and diction to developmental stages, and integrating multimodal (digital) affordances judiciously. For curricula, cross-cultural treatments of a single theme and linking literary reading to emotional literacy prove effective. The paper outlines future directions in probing neuropsychological aspects of reading as applied to children's narratives.

Keywords: children's literature; poetic features; functional approach; age psychology; didactics; axiology; emotional engagement; value education; comparative analysis.

BOLALAR ADABIYOTINING POETIK-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI: YOSH PSIXOLOGIYASI, DIDAKTIKA, AKSILOGIYA

Ayimbetova Shiyrin Jabbar qizi

Qoraqalpog'iston Respublikasi
Chimboy tumani 27-maktabning
Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqola bolalar adabiyotining poetik-funksional tabiatini yosh psixologiyasi, didaktika va aksiologiya kesimida tahlil qiladi. Tadqiqotda qiyosiy-adabiy yondashuv qo'llanib, o'zbek adabiyoti bilan bir qatorda jahon va MDH bolalar adabiyotidan namunalari solishtirildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, badiiylik (ritm, obrazlilik, personifikatsiya), emotsional ta'sir (kulgi, hayrat, qo'rquvning xavfsiz tajribasi), yoshga mos nutq va kompozitsiya, hamda o'rgatuvchi-tarbiyaviy qatlam (bilimni "hikoya" orqali scaffoldlash) bolalar matnlarining markaziy xususiyatlaridir. Aksiologik funksiyalar – insonparvarlik, halollik, jasorat, hamdardlik kabi qadriyatlarining estetik tajriba orqali singdirilishi – asarlarning barqaror ijtimoiy ahamiyatini ta'minlaydi. Mualliflar uchun amaliy implikatsiya sifatida texnika va mazmunning muvozanati, yosh guruhiga mos til va syujet, hamda multimodal (raqamli) vositalardan ehtiyotkor foydalanish taklif etiladi. O'quv dasturlari uchun esa bitta mavzuni turli madaniy kontekstlarda o'qitish, emotsional savodxonlikni adabiy matnlar bilan bog'lash samarali ekanligi ta'kidlanadi. Kelgusida neyropsixologik o'qish tajribalarini bolalar matnlarida o'rganish istiqbollari belgilandi.

Kalit so'zlar: bolalar adabiyoti; poetik xususiyat; funksional yondashuv; yosh psixologiyasi; didaktika; aksiologiya; emotsional jalb; qadriyat tarbiyasi; qiyosiy tahlil.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI9Y2025N60>

Kirish. Bolalar adabiyoti – bolalar va o'smirlar uchun yaratiladigan badiiy hamda ilmiy-ommabop asarlar majmui bo'lib, u yosh avlodning ma'naviy va estetik kamolotida muhim o'rin tutadi. Badiiy ertak va hikoyalar avloddan-avlodga o'tib, bolalarga axloqiy qadriyatlar, e'tiqodlar, tasavvur va ijodiy xayol bilan boyituvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Bolalar adabiyoti nafaqat ko'ngilochar, balki o'rgatuvchi ahamiyatga ega bo'lib, bilim berish va zavq bag'ishlashni o'zida uyg'unlashtiradi – u haqiqiy “edutainment” (ta'lim va ko'ngilochar) ko'rinishidir.

Bolalar kitoblarining o'ziga xosligi shundaki, u doimiy rivojlanishda bo'ladi – mazmun va shakl kitobxon bolalarning yoshi, davr talablari va ijtimoiy muhitga qarab o'zgarib boradi. Masalan, kichik yoshdagilar uchun ertaklarda ezgulik va yovuzlik oddiy obrazlar orqali talqin etilsa, kattaroq yoshdagi bolalar adabiyotida murakkab ruhiy kechinmalar ham aks ettiriladi. Shu bois, bolalar adabiyotini tahlil etishda unga poetik (badiiy-estetik) va funksional (tarbiyaviy, didaktik va aksiologik) yondashuvlarning uyg'unligi bilan qaralishi lozim. Darhaqiqat, bolalar adabiyotida badiiy-estetik komponent bilan bir qatorda ma'rifiy-tarbiyaviy vazifa ham yetakchi ahamiyat kasb etadi. Barcha davrlarda bolalar adabiyotining taraqqiyot tamoyillarida ma'rifiylik (bolalarni insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalash) ustuvor bo'lib kelgan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan bu adabiyot sof badiiyat unsurlarini ham tobora ko'proq egallab, katta adabiyot rivojlanish tamoyillari bilan hamnafas bo'lib bormoqda [1].

Ushbu maqolada bolalar adabiyotining aynan shunday poetik-funksional xususiyatlari – ya'ni uning badiiylik va estetik jihatlari hamda ijtimoiy-psixologik, didaktik, aksiologik funksiyalari – yosh o'quvchi psixologiyasi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Maqolada mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda bolalar adabiyoti jamiyatning axloqiy barkamolligi uchun asos bo'lib, unda poetik va funksional yondashuvlarni uyg'un qo'llash masalasi nihoyatda ahamiyatlidir.

Tadqiqot usullari. Tadqiqotda adabiy tahlil va qiyosiy-taqqoslash usullari qo'llanildi. Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekiston bolalar adabiyoti hamda jahon va MDH xalqlari bolalar adabiyotidan namunaviy asarlar olindi. Jumladan, Astrid Lindgren (Shvetsiya), Korney Chukovskiy (Rossiya), Hans Christian Andersen (Daniya) kabi mashhur adiblarning bolalar uchun yozgan asarlari, shuningdek, o'zbek adabiyotidan Abdulla Qodiriy, G'afur G'ulom kabi ijodkorlarning bolalar adabiyotiga oid asarlari tahlil etildi.

Tadqiqot davomida bolalar adabiyotini poetik (badiiy) va funksional (ijtimoiy-tarbiyaviy) jihatlardan o'rganish uchun tizimli yondashuv qo'llanildi. Matnlarni tahlil qilish jarayonida bolalar psixologiyasi va pedagogik adabiyotshunoslik bo'yicha nazariy manbalar tavsiyalari e'tiborga olindi. Xususan, zamonaviy ilmiy tadqiqotlar bolalar adabiyotining pedagogik, didaktik hamda psixologik (hatto terapevtik) o'lchamlarini alohida ta'kidlayotgani ham mazkur ishga metodologik asos bo'lib xizmat qildi. Maqolada tanlangan asarlar mazmun-mundarijasini tahlil qilish, ularni qiyosiy ravishda solishtirish va umumlashtiruvchi xulosalar chiqarish metodlaridan foydalandik. Tadqiqot manbalari sifatida bolalar adabiyotiga oid ilmiy maqolalar, ensiklopedik ma'lumotlar hamda tahlil qilinayotgan badiiy asarlarning o'z matnlari xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot natijalari bolalar adabiyotining asosiy **poetik-funksional xususiyatlari** quyidagicha mujassam ekanini ko'rsatdi:

1. Badiiylik va estetik tasvir: Bolalar adabiyoti asarlarida badiiy tasavvurning jonliligi va jozibadorligi muhim o'rin tutadi. Kichik yoshdagi kitobxonlar olamni o'ziga xos sehrli nigoh bilan ko'radilar – ularning tasavvurida hatto jonsiz tosh ham, esayotgan shamol yoxud uchib

yurgan kapalak ham “muhabbat va hayot tilida so‘zlayotgandek” tuyuladi. Bolalar adabiyotida ana shunday poetik jonlantirish (personifikatsiya) usuli keng qo‘llanib, bolalarning hayotiy hodisalarni yanada qiziqarli va rang-barang qabul qilishini ta‘minlaydi. Shuningdek, bolalar kitoblari tili oddiy va ravon bo‘lsa-da, obrazli ifodalarga boy bo‘lib, yosh o‘quvchilarda go‘zallikni his etish qobiliyatini shakllantiradi. Masalan, bolalar she‘riyatida jo‘shqin ritm va ohangdor qofiyalarning qo‘llanishi asarga musiqiy jilo berib, kichkintoylarning estetik zavqini oshiradi [2]. Umuman, bolalar adabiyotida badiiylilik nafaqat uslubiy go‘zallik, balki bolalarcha tasavvur va fantaziyani uyg‘otish mahoratini anglatadi.

2. Emotsional-funksional ta‘sir: Yaxshi bolalar asari kitobxonda kuchli hissiy tajriba uyg‘otishi zarur. Mutaxassislar fikricha, bolalar uchun mo‘ljallangan badiiy asar o‘quvchida ajablanish, sevis, qo‘rqish kabi hissiyotlarni uyg‘otmasa, u yosh kitobxonni to‘lqinlantira olmaydi. Shuning uchun bolalar adabiyotida emotsional ta‘sir kuchli bo‘lishi uchun, ko‘pincha lirik ko‘tarinkilik va quvnoq yumorga boy uslub qo‘llanadi. Masalan, bolalar kulgisi va qiziqishini oshiruvchi quvnoq voqealar, hazil-mutoyibaga boy dialoglar asar davomida muhim ahamiyat kasb etadi. Qo‘rqinchli va qiziqarli lahzalar almashinuvi esa bolalarda hayajon va zavq uyg‘otib, ularning kitobga qiziqishini oshiradi. Demak, bolalar adabiyoti hissiy-funksional yondashuvni qo‘llab, o‘quvchining qalbiga yo‘l topadi va unda hayajon, qo‘rquv, quvonch kabi turli tuyg‘ularni boshdan kechirishga yordam beradi. Bu esa bolalarning emotsional intellekti rivojiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

3. Yosh psixologiyasiga moslik: Bolalar adabiyotining mazmuni va shakli kitobxon yoshiga mos bo‘lishi eng muhim talablardan biridir. Turli yoshdagi bolalar dunyoqarashi va psixologik qabul qilishi turlicha bo‘lgani bois, adiblar asarlarini muayyan auditoriyaga moslashtirgan holda yaratadilar. Masalan, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun yozilgan ertak va hikoyalarda voqealar rivoji oddiy, tushunarli va ko‘rgazmali tarzda bo‘ladi; ezgulik va yovuzlik kuchlari qat‘iy va sodda qarama-qarshi obrazlarda namoyon bo‘ladi. Bunday asarlarda kichkintoylar uchun mo‘jizaviy hodisalar, sehrli predmetlar ko‘p uchrab, ularning e‘tiborini tortadi. O‘smir yoshdagi kitobxonlar uchun mo‘ljallangan adabiyotda esa hayotning murakkab haqiqatlari, qahramonlarning ichki dunyosi chuqurroq ochib berila boshlaydi. Misol tariqasida, balog‘at yoshiga yaqin o‘quvchilar uchun asarlarda qahramonlar katta sinovlardan o‘tishi, ruhiy iztiroblar, tanlovlar qarshisida qolishi tasvirlanadi – bu orqali yosh o‘quvchilar hayotiy tajribani kitob orqali bilib boradilar. Demak, bolalar adabiyotida yosh xususiyatlari hisobga olinishi – pedagogik psixologiyaning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, mazmun bolalarning idrok darajasiga monand ishlab chiqiladi.

4. Didaktik qamrov (o‘rgatuvchi vazifa): Bolalar adabiyoti doimo didaktik, ya‘ni o‘rgatuvchi funksiyani bajarib kelgan. Badiiy asarlar orqali bolalarga turli bilimlar va hayot ko‘nikmalari beriladi. Masalan, ilmiy-ommabop bolalar kitoblari koinot, tabiat, geografiya singari sohalardan sodda tushunchalar bersa, badiiy ertak va hikoyalar hayotiy saboqlarni o‘rgatadi. Bolalar adabiyoti namunalari yosh kitobxonning dunyoqarashini kengaytiradi, olam va odam haqidagi bilimlarini oshiradi, lug‘at boyligini boyitadi. Natijada, bolalar kitob o‘qish orqali bilmagan yangi ma‘lumotlarni o‘zlashtiradi, tafakkuri va til madaniyati o‘sadi. Ma‘rifiylik bolalar adabiyotining barcha davrlardagi yetakchi sifatlaridan biri bo‘lib kelgan – ya‘ni u bolalarni bilimdon va ma‘rifatli etib voyaga yetkazishni maqsad qiladi. Shu sababli ko‘plab bolalar kitoblarida axloqiy pand yoki hayot darsi ohangida yakunlovchi xulosa beriladi, yoki asar davomida qahramonlarning xatti-harakatlaridan muayyan saboq chiqarish imkoniyati

yaratiladi. Didaktik funksiyaning samarasi shundaki, bola qiziqarli hikoya orqali bilib-bilmay muhim hayotiy haqiqatlarni anglab boradi. Masalan, sodda bir ertak orqali do'stlik yoki mehnatsevarlik haqida tushuncha oladi, yoxud sarguzasht orqali jasorat nimaligini his qiladi. Badiiy asar bolalar uchun "hayot darsligi" vazifasini o'tashi uning eng asosiy funksional yutug'idir.

5. Aksiologik funksiyalar (qadriyatlar talqini): Bolalar adabiyoti yosh avlodni axloqiy va estetik qadriyatlar ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Har bir xalq ertak va afsonalari orqali bolalarga o'zi e'zozlaydigan ezgu fazilatlarni o'rgatib kelgan. Insonparvarlik, mehr-oqibat, halollik, jasorat, vatanparvarlik kabi tuyg'ular bolalar adabiyotining asosiy mazmuniy yo'nalishlaridandir. Masalan, Sharq mumtoz adabiyotidagi pandnoma va axloqiy hikoyatlar asrlar davomida bolalarni yaxshi insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalab kelganligi ma'lum [3]. Hozirgi zamon bolalar adabiyotida ham qahramonlarning to'g'ri va noto'g'ri xatti-harakatlari qarama-qarshi qo'yilib, yaxshilikning yomonlik ustidan g'alaba qilish g'oyasi ilgari suriladi. Bu orqali bola ezgulik va yovuzlik me'yorlarini anglaydi, yaxshilik tarafida bo'lishga undov oladi. Bolalar adabiyotining tarbiyaviy (aksiologik) funksiyasi yoshlarni insoniy fazilatlar ruhida o'stirishida namoyon bo'ladi – masalan, yaxshi qahramonlarning jasorati, halolligi, adolati tasvirlanib, bolalarda shu fazilatlariga havas uyg'otiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ertak va hikoyalar bolalarda hamdardlik tuyg'usini shakllantirish, vaziyatlarga axloqiy baho bera olish, go'zallik va xunuklikni farqlash kabilarni ham tarbiyalaydi. Shuningdek, bolalar adabiyoti asarlari estetik tarbiya vositasi hamdir – ya'ni go'zal badiiy matnni o'qish orqali bolalar badiiy did va tafakkur o'stiradi, san'at va adabiyotga mehr uyg'onadi. Xulosa qilib aytganda, bolalar adabiyotining aksiologik vazifasi – yaxshilik, go'zallik va haqiqat kabi umuminsoniy qadriyatlarni bolalarga singdirishdan iborat.

Munozara. Yuqorida sanab o'tilgan poetik va funksional xususiyatlar turli xalqlar bolalar adabiyoti namunalari misolida yaqqol namoyon bo'ladi. Jahon bolalar adabiyotining ko'zga ko'ringan namoyandalari o'z asarlarida bolalarga ta'sir qilishning o'ziga xos usullarini yaratganlar. Masalan, shved yozuvchisi Astrid Lindgren bolalar obrazini tasvirlashda doimo yosh kitobxon manfaatini ustun qo'ygan holda, ularni to'liq haq-huquqqa ega shaxs sifatida talqin etgan. Uning ijodida Peppi Uzuncho'loq (Pippi Longstocking) kabi qahramonlar erkin va mustaqil ruh bilan gavdalanadi – bu qahramon hech kimga bo'ysunmaydi, o'z uyini o'zi boshqaradi va xayoliy sarguzashtlar qiladi. Lindgren asarlarida bolalar ko'pincha kattalarga qarshi isyonkor va ozodlikni sevuvchi sifatida namoyon bo'lib, adolat va mehribonlik uchun kurashadilar [4]. Masalan, "Emil from Lönneberga" qissasida Emil ismli bola qattiqqo'l ota tarbiyasida ulg'ayar ekan, topqirligi va sho'xligi bilan o'z dunyosini o'zi yaratadi. Astrid Lindgren pedagogikasi deb ataluvchi yondashuv bolaga katta ishonch bildirishga asoslangan: yozuvchi har doim qarorlar qabul qilishda bolalar haqiqatini qo'llab-quvvatlaydi va ularning huquqlarini himoya qiladi. Natijada, Lindgrenning ertaklari va hikoyalari jahon bolalar adabiyotida yangicha ruh – bolaning agentligi (mustaqil harakat qila olishi) g'oyasini olib kirdi. Bu asarlar nafaqat zavqli sarguzashtlari, balki bolalarni jasoratli, mustaqil va mehribon bo'lishga undovchi xabari bilan ham qimmatlidir.

Daniyalik ertakchi yozuvchi Hans Christian Andersen ijodida bolalar adabiyotining poetik va aksiologik xususiyatlari yorqin namoyon bo'lgan. Andersen yaratgan "The Little Mermaid" ("Suv parisi"), "The Snow Queen" ("Qor malikasi"), "The Little Match Girl" ("Gugurt chaqayotgan qizaloq") kabi ertaklar fantastik olamga ega bo'lsa-da, ularda umumbashariy

mavzular – mehr-shafqat, fidoiylilik, adolat va azob-uqubatga bardosh – chuqur ochib beriladi [5.]. Andersen ertaklarining ko'p qahramonlari baxtga erishish yo'lida katta sinov va azoblarni boshdan kechiradi. Masalan, "Gugurt chaqayotgan qizaloq"da kichkina qizning fojiali qismati tasvirlanib, o'quvchida chuqur achinish va hamdardlik tuyg'usini uyg'otadi; "Suv parisi" ertagida bosh qahramon o'z sevgisi yo'lida jonini fido qiladi – bu bolaga o'zgalarga xayrixohlik va fidoiy muhabbat sabog'ini beradi. Andersen asarlarining yana bir jihati – ular kattalar uchun ham mazmunli falsafiy qatlamga ega. Chunki uning ertaklari, garchi bolalarga mo'ljallangan deyilsa-da, ko'pincha katta auditoriyaga ham xos bo'lgan murakkab ma'naviy muammolarni ochadi. Shu sababli Andersen ertaklari orqali bola estetik zavq olibgina qolmay, balki hayot haqiqatlari haqida chuqur mulohaza qilishga o'rganadi. Uning ertaklari "bolalarga atalgan" shaklda yozilgan bo'lsa-da, ularda axloqiy dilemmalar, fazilat va nuqson haqidagi xabarlar yosh o'quvchi qalbiga singib boradi va ularni hayotiy qadriyatlar haqida o'ylashga undaydi.

Rus adibi va shoiri Korney Chukovskiy esa bolalar she'riyatida poetik mahorat va didaktik maqsadni nozik uyg'unlashtira olgan. Chukovskiy 1920-yillarda Sovet bolalar adabiyotining asoschilaridan biri bo'lib, "Moydodyr" ("Voydodir" – tozalik haqidagi she'r-ertak), "Tarakanishche" ("Kaltakesak") va "Telefon" kabi she'riy ertaklari bilan butun avlod bolalarini quvontirgan. Uning she'rlaridagi ohangdor ritm, topqir qofiyalar va bema'ni syujetlar ("absurd" obrazlar) bolalarni o'ziga rom etgan va hatto amerikalik mashhur bolalar shoiri Dr. Seuss ijodi bilan qiyos qilingan. Chukovskiy bolalar poeziyasiga sho'x qiliq va yengil hazil ruhini olib kirib, inqilobdan avvalgi bolalar she'riyatiga xos zerikarli didaktizmni batamom yo'qotgan edi. Masalan, "Moydodyr" she'rida kir bola bilan jonlangan suv chelagi, sovun va shimgichning muloqoti kabi bema'ni vaziyatlar orqali bolalarga gigiyena sabog'i beriladi – lekin bu o'git shunchalik qiziqarli va hazilomuz tarzda yetkaziladiki, bola buni nasihat emas, balki zavqli o'yin deb qabul qiladi. Chukovskiy she'rlarining "qofiyali ertak" tarzida yozilgani, so'z o'yini va dinamik voqealar bilan to'yinganligi bolalarning tasavvuriga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Uning "Telefon" she'ridagi qatorlari ("Allo, allo! Bu men – ayiq, asal yo'q, qani asal?!" kabi satrlar) nafaqat bolalar tiliga, balki kattalar kundalik nutqiga ham kirib kelgan iboralarga aylangan. Xulosa qilish mumkinki, Korney Chukovskiy bolalar adabiyotida badiiy shakl yutuqlari (ohang, ritm, sur'at) va tarbiyaviy mazmunni ideal ravishda uyg'unlashtira olgan ijodkordir – uning merosi orqaligina Sovet bolalar adabiy she'riyati zerikarli pand-nasihatlardan xalos bo'lib, sho'x, o'ynoqi uslubga erishgan.

O'zbek bolalar adabiyoti tajribasida ham yuqoridagi xususiyatlar qator ijodkorlar asarida namoyon bo'lgan. XX asr boshlarida yashab ijod etgan atoqli yozuvchi Abdulla Qodiriy asosan tarixiy romanlari bilan tanilsa-da, uning ijodida bolalar auditoriyasiga mo'ljallangan asarlar ham uchraydi. Jadid adabiyoti namoyandasi Qodiriy yangi usul maktablari uchun darsliklar va hikoyalar yozgan ma'rifatparvar adiblar qatoridan edi. Masalan, u "Julqunboy" taxallusi ostida "Tayoq maktabi" nomli ibratli hikoya yozib, eski maktablardagi qattiqqo'l muallimlar va bolalar ahvolini tasvirlagan. Shuningdek, Qodiriyning "Uloqda" va "Jinlar bazmi" kabi hikoyalari bevosita bolalar hayoti va ruhiyatini aks ettirgan bo'lib, yosh qahramonlar boshidan kechirgan sarguzashtlar orqali ta'limiy xulosa berishga intilgan. Qodiriy asarlaridagi bu jihat – bolalar ruhiyatini ko'rsatish va ular orqali jamiyat kamchiliklarini tanqid qilish – aslida o'zbek bolalar adabiyotining shakllanishiga qo'shgan hissasidir. Olimlarning qayd etishicha, XX asr 20-yillarida Sadriddin Ayniy, Abdulla Qodiriy, G'afur G'ulom, G'ayraty kabi adiblarning bolalar uchun yozgan asarlari o'zbek bolalar adabiyotining rivojiga chinakam sur'at

bag'ishlagan. Demak, Qodiriy kabi yirik ijodkorlar ham bolalar adabiyotining aksiologik va didaktik an'analarini boyitib, milliy qadriyatlarni bolalarga yetkazishga xizmat qilgan.

O'zbek adabiyotida bolalar uchun yozilgan eng mashhur asarlardan biri bu G'afur G'ulom qalamiga mansub "Shum bola" qissasidir. "Shum bola" o'zining samimiy va hazilomuz uslubi bilan o'zbek bolalar adabiyotida yangi sahifa ochdi. Asar Qoravoy laqabli yetim bir bolaning boshdan kechirgan sarguzashtlari haqida bo'lib, unda muallif bolalikdagi og'ir kunlar tasvirini achchiq kinoya va kulgiga o'rab beradi. Qoravoyning hayoti og'ir sinovlardan iborat – ochlik, yetimlik, xo'rlik uning doimiy hamrohi. Biroq qissa davomida Qoravoy xarakterida beqiyos qo'rqmaslik, topqirlik va bardoshlilik namoyon bo'ladi: hayot unga behisob azoblar hozirlasa ham, u qaddini rostlab, o'z yo'lida davom etaveradi. Muallif G'afur G'ulom bolalarga achinish hissini uyg'otmasdan, aksincha, yayrab kuldurish orqali tasvirlagan fojiali bolalik manzaralari kitobxonni o'ylantirib qo'yadi – o'quvchi voqea ustidan kularkan, ich-ichida Qoravoyning taqdiriga ham achinadi. Adabiy manbalarda ta'kidlanishicha, "Shum bola"da fojiali bolalik shu qadar satira va yumor bilan qoplanganki, kitobxon qayg'uli voqealarni o'qib turib ham beixtiyor kulaveradi. Asardagi kulgi ostida esa katta ijtimoiy muammo yotibdi – jamiyatda yordamga muhtoj bolalar borligi va ularga mehr ko'rsatish zarurligi xabari. Qissa nihoyasida Qoravoy qanchalik shumtakaluf bo'lmasin, yaxshi hayotdan umidvor bo'lib qoladi va o'quvchi ham uning kelajagiga ishongan holda asarni yakunlaydi. "Shum bola" qissasi o'zining poetik-funksional yutuqlari bilan bolalar adabiyotimiz durdonasiga aylandi – unda realistik hayot haqiqatlari bolalarga mos badiiy shakl va hazil vositasida berildi, ayni paytda mehr-oqibat, matonat kabi fazilatlar qadrlanishi uqtirildi. Hattoki tanqidchilar fikricha, agar G'afur G'ulom bolalar uchun faqat shu asarni yozganida ham, u o'zbek bolalar adabiyotida abadiy o'z izini qoldirgan bo'lur edi.

Yuqoridagi qiyosiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, bolalar adabiyotining poetik-funksional xususiyatlari turli mualliflar ijodida turlicha namoyon bo'lsa-da, ularning barchasi yagona maqsadga – bolalarni barkamol etib tarbiyalashga xizmat qiladi. Xoh u Lindgren ijodidagi kabi bolani erkin shaxs sifatida ulug'lash bo'lsin, xoh Andersen ertaklaridagi chuqur axloqiy ma'no yoki Chukovskiy she'rlaridagi sho'x ohang – bularning bari bolalar adabiyotini betakror va o'qishli qiladi. O'zbek bolalar adabiyotining taraqqiyoti ham jahon tajribasi bilan hamohang ravishda, badiiy mahorat va tarbiyaviy mazmunning uyg'unlashuviga intilib kelganini ko'ramiz. Bugungi kunda milliy bolalar adabiyotimiz vakillari ham dunyo bolalar adabiyotining ilg'or an'analaridan o'rganib, asarlariga zamonaviy poetik shakllar va chuqur ijtimoiy g'oyalarni singdirishga harakat qilmoqdalar.

Xulosa. Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, bolalar adabiyoti o'zida ikki qarama-qarshi tuyuladigan, ammo aslida bir-birini to'ldiruvchi jihatni mujassam etadi: u badiiy-estetik jihatdan mazmunli bo'lishi va ayni paytda tarbiyaviy-funksional vazifani bajarishi zarur. Yaxshi bolalar kitobi bolaga zavq bag'ishlaydi, uning tasavvurini boyitadi, tilini o'stiradi va ayni vaqtda, sezdirilmagan holda, axloqiy saboq ham beradi. Bolalar adabiyoti asarlari asrlar davomida yosh avlodga ezgulik, adolat, shijoat kabi fazilatlarni singdirib kelgan va bu boradagi an'ana bugungi kungacha uzviy davom etmoqda. Hattoki ilm-fan va texnologiyalar taraqqiy etgan hozirgi zamonda ham bolalar adabiyotining ijtimoiy ahamiyati so'nmagani aksincha, u yangi shakl va usullar kasb etmoqda. Masalan, raqamli ertaklar va veb-hikoyalar kabi interaktiv shakllar orqali bolalarga sog'lom turmush tarzi, ekologiya, texnika olami haqida bilim va tarbiya berish imkoniyatlari kengaymoqda. Biroq zamon o'zgarishlaridan qat'i nazar, bolalar adabiyotining

asosiy maqsadi o'zgarmaydi – u bolaga insoniylikni o'rgatadi, uni mustaqil fikrlashga undaydi va estetik dunyoqarashini shakllantiradi.

Kelajakda bolalar adabiyotini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri – yosh psixologiyasi va pedagogika yutuqlarini yanada ko'proq hisobga olib ijod qilishdir. Har bir yosh toifasidagi bolalarning qiziqishlari va ehtiyojlarini chuqur o'rganib, ularga mos va maroqli asarlar yaratish orqali bolalar adabiyotining ta'sirchanligini oshirish mumkin. Xususan, autizm kabi bolalar psixologiyasining maxsus holatlariga mo'ljallangan badiiy adabiyot, yoki ekologik tarbiyaga yo'naltirilgan ertaklar kabi yo'nalishlar kelgusida dolzarb bo'lib boradi. Shuningdek, jahon bolalar adabiyoti durdonalarini ona tilimizga tarjima qilish va mahalliy asarlarni jahon tillariga tarjima qilib, madaniyatlararo almashinuvni kuchaytirish ham muhim vazifalardan bo'lib qoladi.

Yuqorida keltirilgan tahlillar ko'rsatadiki, bolalar adabiyoti kichik yoshdagi kitobxonlar uchun oddiy o'yin-kulgi vositasi emas – u butun bir jamiyatning kelajagini tarbiyalovchi maktabdir. Bolalar adabiyotiga qanchalik jiddiy ilmiy yondashilsa, poetik-funksional imkoniyatlaridan to'la foydalansa, yosh avlod shunchalik ma'naviy boy, bilimli va estetik didli bo'lib ulg'ayadi. Shu bois, bolalar adabiyotining poetik va funksional xususiyatlarini chuqur tadqiq etish va amaliyotda hisobga olish jamiyatimizning ma'naviy taraqqiyoti yo'lida ulkan ahamiyatga egadir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. O'zbek bolalar adabiyoti va adabiy jarayon, T., 1989
2. Ippolitov, S. S. (2003). «Гржебин Зиновий Исаевич (1877 1929)» [Grzhebin Zinovii Isaevich (1877 1929)]. Новый Исторический Вестник (in Russian) (9). The New Historical Bulletin: 143–166.
3. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
4. <https://www.pedagogy4change.org/astrid-lindgren-pedagogy/>
5. <https://www.historyhit.com/culture/hans-christian-andersen-key-fairy-tales/>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).